

GINOKRITIČKA INTERPRETACIJA POEZIJE

(Darija Žilić, *Pisati mlijekom – Ogledi o poeziji savremenih autorica*, Zagreb, AltaGama, 2008)

Dr Dubravka ĐURIĆ

Univerzitet Singidunum
Fakultet za medije i komunikacije

Darija Žilić se ubraja među najaktivnije i najznačajnije (rekla bih i retke) hrvatske kritičarke u generaciji rođenoj početkom sedamdesetih godina 20. veka. Ona je dugo bila povezana sa zagrebačkom feminističkom aktivističkom scenom oko Centra za ženske studije i Ženske infoteke. Kao feminističku aktivistkinju, pesnikinju i književnu kritičarku, njena pesnička vokacija je navodi da kroz kritiku, kao važnu instituciju književnosti, praktikuje svoj feministički aktivizam tako što se kao kritičarka usredsređuje na pesnikinje. A pesnikinje su u različitim književnostima, pa i u hrvatskoj, na margini kanona, ako su uopšte uključene u kanon. Međutim, broj autorki o kojima Žilić piše, govori o tome da su pesnikinje više nego ikada ranije prisutne na hrvatskoj pesničkoj sceni!

Indikativan je naslov knjige *Pisati mlijekom*. Na samom početku autorka izabranim citatom objašnjava kontekst na koji upućuje ova sintagma. Naime,

slavna francuska feministkinja, Elen Siksu je u esejima „Smeh meduze“ i „Tek rođena“ iz 1975. tvrdila da žene moraju „pisati svoje tijelo“, pisati „bijelom tintom“, to jest, majčinim mlekom. To znači da se žene u pisanju moraju „osloboditi sintakse, prigrliti nelinearnu logiku naracije, one moraju prigrliti govor koji je blizak tijelu, koji je povezan s glasom i tijelom majke, tako će omogućiti 'divljini' podsvjesnog da izbije na površinu“. Dakle, Dariju Žilić zanima kako žene danas pišu i kako se ono što bismo nazvali, u širem smislu, „ženskim pismom“, uprisutnjuje u savremenoj poeziji hrvatskih pesnikinja različitih generacija.

Njen pristup je utemeljen u dve različite teorijske paradigme: jedna je francuski poststrukturalizam (poziva se na francuske feminističke poststrukturalistkinje, pored Siksu, tu je i Lis Irigaraj, kao i na Lakana, i mnoge druge). S druge strane, važan joj je i imanentan pristup, koji ide za tim da tumači simbole prisutne u poeziji svake izabrane pesnikinje. Uz to, zapaženo mesto ima i anglosaksonska ginokritika, koja je tokom sedamdesetih godina 20. veka preobrazila studije književnosti imperativnim zahtevom da feminističke kritičarke i istoričarke moraju da stvaraju ženske kanone. Knjigu Darije Žilić u kojoj je sačinjen izbor njenih kritika o pesnikinjama zato možemo shvatiti i kao konstrukciju kanona savremene hrvatske ženske poezije.

Savremena hrvatska ženska poezija je u većoj ili manjoj meri narativna poezija. Sve autorke o kojima Žilić piše su urbane pesnikinje, što nam govori o tome da je urbana poezija uspostavljena kao bitna oznaka savremenosti kanona koji se formira u tekućoj pesničkoj praksi. Među temeljnim prikazima u knjizi nalazi se esej o recepciji poezije Sonje Manojlović, od dominantne, poglavito muške kritike. Prateći tu recepciju, Žilić pokazuje kako dominantna muška kritika piše o ženama, što je važan feministički projekt, ali i to kako se diskurs poezije s vremenom menja. Žilić zapaža da su početkom sedamdesetih kada se pojavila Sonja Manojlović, njene pesme odgovarale „senzibilitetu vremena u kojem se začinje otvaranje socijalizma prema zapadnom svijetu“ (38). Kritičari poput Zvonimira Goloba, Slavka Mihalića, Igora Mandića, Branka Maleša, Branimira Bošnjaka, pisali su o njoj poeziji kao o povezivanju emocionalnosti i misaonosti, misaonosti i čulnosti, takođe, da njena poezija pripada „pjesništvu egzistencije“, te da ona poseduje i inovativnost ludizma

i semantičkog konkretizma. Zanimljivo je, navodi Darija Žilić, da je 1965. godine Željko Sabol pisao da Sonja Manojlović nikada „ne upada u bijednu i sentimentalnu afektivnost koja je posebno karakteristična za 'žene-pjesnike'“ (48) (feministička kritika bi se mogla ovde pozabaviti i promenama u politici jezika na šta nas navodi fraza „žena-pesnik“). S druge strane, Cvjetko Milanja je nedavno, po preciznoj oceni Darije Žilić, pisao s esencijalističkih pozicija o poeziji ove značajne pesnikinje. Darija Žilić piše: „Milanja činjenicu iz pjesnikinjinog privatnog života (nije majka) unosi u interpretaciju“, on piše da se njeni stihovi mogu objasniti manjkom ženske egzistencije, a ženska egzistencija se, po Milanji, suštinski ostvaruje majčinstvom. Rekla bih da ovakva esencijalistička pozicija nije u skladu već u suprotnosti spram poststrukturalističkih teorija koje danas dominiraju kritičarskim i teorijskim diskursima o poeziji u Hrvatskoj, pa i samog Milanje, koliko mi je poznato. S druge strane, kao što Darija Žilić i ukazuje, takav stav je paradigmatičan u govoru kritičara (muškaraca) o pesnikinjama (ženama).

Kada se čitaju prikazi pesnikinja sakupljeni u ovoj knjizi, doznajemo da je veći deo pesnikinja zaokupljen „vlastitim unutrašnjim svijetom“ (10), da je „riječ o intimističkoj poeziji“ (14), „intimističkoj zbirci“ (76), „o radikalnoj ispovjednosti“ (70), da je u fokusu urbana svakodnevnica. Ono što još više upada u oči je odnos prema religiji, ili prema duhovnosti u širem smislu. Dorta Jagić se tako ističe kao pesnikinja koja povezuje „kršćanske motive sa motivima iz svakodnevice“ (7), dok Marija Lamot suprotstavlja slike iz svakodnevice biblijskim slikama smrti (93).

Pišući o poeziji Sanje Lovrenčić i Tijane Vukić, Darija Žilić na kraju teksta pita „zašto naše pjesnikinje ne žele biti politične? Time bi, vjerujem, bile provokativnije i bliskije vremenu u kojem živimo. Osim toga, svijet zvjezdanih haljina, princeza, dvorova, – ne podsjeća li to na onaj svijet tlapnje o kojem su nas fine, načitanе djevojčice učili, a koji je miljama daleko od brutalnog društva u kojem živimo? Na kraju pitanje – zašto se onda izbjegava pisati o ožiljcima koji, patetično rečeno, nastaju u srazu s takvim svijetom?“ (25) Ova pitanja su apel pesnikinjama da ne prihvataju idilični svet poezije, pa ni drugih književnih žanrova. Poezija mora biti mesto na kojem se može ukazati na probleme sa kojima se žene susreću u svakodnevnom životu u patrijarhalnom

društvu, koje ženu uvek želi da smesti na marginu i mizogino je konstruiše kao manje vrednu.

Postoje i pesnikinje koje se bave aktuelnošću. Tako Sibila Petlevski piše o ratnim danima i o izgubljenom subjektu koji se i doslovno izgubio na putu. Vesna Biga piše o *Autobusnim ljudima* u svom ratnom dnevniku, u čijem su središtu izbeglice. Junakinja Lane Derkač je „urbani nomad koji prelazi granice, propituje koncept državljanstva“ (19). Marija Andrijašević piše o destruktivnom obiteljskom kontekstu, ona takođe koristi jezik medija (reklama, filmova, šlagera, itd.).

Biti pesnikinja znači i postaviti pitanje identiteta osobe koja piše i lirskog subjekta koji se u pisanju konstruiše. Zato će Žilić završiti jedan esej o Sonji Manojlović rečima: „Tijelo pak o kojem piše Sonja Manojlović nije nikad identično sebi i cjelovito, ono stalno rađa sebe, rađa u jeziku“ (55). Olja Savićević-Ivančević se bavi pitanjem identiteta u odnosu na sopstveno odrastanje (svet detinjstva-prošlost spram sveta odraslih-sadašnjost). U tom kompleksnom prostoru stalnih dramatičnih promena, promenjeni politički konteksti menjaju identifikacione matrice kolektiva, pa tako i pojedinaca. Nekoliko pesnikinja, uključujući i Savićević-Ivančević, bavi se ženskim genealogijama, koje su za feminističku teoriju posebno važne u konstrukciji ženske tradicije, kako na nivou privatne egzistencije (baka, majka, kćer), tako i na nivou konstrukcije ženske tradicije u teoriji, poeziji, prozi itd. Irena Matijašević u poeziji povezuje mitsko i savremeno, „koje ima oznake mitskog, osobnog i socijalnog, koji se međusobno prožimaju, i racionalnog, i pomalo mahnitog iskaza, intertekstualnog i stvarnosnog“ (82). Uz to, Matijašević je senzibilna na nepravde društvene tranzicije. Andrea Zlatar je kao pesnikinja zanimljiva jer je poznatija kao teoretičarka, te u njenoj poeziji može biti zanimljivo videti kakav odnos uspostavljaju teorija i poezija, o čemu Žilić takođe, između ostalog, piše. Zanimljive su i dve autorke koje na različite načine tematizuju problematiku homoerotizma. To su Aida Bagić i Sanja Sagasta. Rekla bih da je za Sagastu poezija način podizanja svesti i sredstvo *coming out*-a, ona ima svoju funkciju u artikulisanju politike identiteta jedne zajednice koja se u društvu pozicionira kao manjinska. U poeziji Aide Bagić, homoerotizam nema tu funkciju. Pesnički artizam, koji mi se i inače čini kao odlika hrvatske poezije, kod Aide Bagić

biva na zanimljiv način upotrebljen umesto u dominantno hetero-pesničkom kodu, u stvaranju homoerotskog pesničkog koda, koji može delovati očučujuće neočekivano u lirskom, pesnički složeno artikulisanom kontekstu. Na kraju, zanimljivo je napomenuti kako je napisana kritika zbirke Ane Brnardić. Jezik kritike tu koristi jezik poezije. Drugim rečima, prvostepeni jezik poezije upošljava se kao drugostepeni meta jezik (jezik o poeziji). Prvostepeni jezik koji, verujemo, nema meta nivo, preobražava se u meta jezik (drugostepeni jezik kritike, koji govori o poeziji pesničkim sredstvima). U knjizi se nalaze i izvrsni eseji o srpskim pesnikinjama Ani Ristović, Radmili Lazić, o Ažinovoj pesničkoj formaciji sa kojom je autorka ovog prikaza povezana, itd.

Ovaj prikaz bih završila navodima iz pogovora pesnika, kritičara i teoretičara Nikole Petkovića, koji daje ideološki okvir kritičarskog diskursa Darije Žilić:

„Ta postsubjektivnost, postemocionalizam, postmemorija... staništa su u kojima se, u slučaju osobne poetike darije Žilić, nastanila intelektualna povijest i pozicionirala kao protejski, mimikrijski, produktivni interpretacijski i prosudbeni aparat“ (140).